

INFORMATIKA, KOMMUNIKÁCIÓ, DIALÓGUS

MEGJEGYZÉSEK SZENTMIHÁLYI JÁNOS TANULMÁNYÁHOZ^x

Györe Pál

Kohó- és Gépipari Minisztérium
Műszaki Tudományos Tájékoztató Intézet

Az informatika, mint önálló, önálló diszciplína egyelőre még csak keresi valódi tárgyának meghatározását. Tudjuk, mi mindennel foglalkozik, de hiányzik belőle az integráló elv, amely egységbe fogja a részeket. Ilyen elv nélkül pedig nincs diszciplína, vagyis az ismereteknek elhatárolt körét fegyelmezetten összetartó, törvényszerűen elrendező szellemi erőtér, tudományos szakterület. Az informatika tárgyával, hovatartozásával foglalkozó tanulmányok nagy része felső-rolásokból áll: a szerzők egyszerűen egymás mellé vagy alá írják az informatikát "kitévő" problémaköröket. Kevés tanulmányban találunk törekvést az informatika lényegének megragadására, olyan középponti gondolat felkutatására, amelyből levezethetjük az informatikához tartozó alapvető szellemi jelenségeket.

SZENTMIHÁLYI János tanulmánya elsősorban azért igen jelentős, mert az informatikai problémaköröket magába foglaló és egyesítő elv kifejtésére tesz kísérletet. Gyümölcsöző /és megkerülhetetlen!/ gondolat az informatikának a kommunikáció felőli megközelítése. Rövid hozzászólásomban tanulmányának ezt a nézőpontját szeretném megerősíteni néhány észrevétellel.

1. AZ INFORMATIKA TÁRGYA

Az informatika, éppen úgy, mint például a pedagógia, az emberrel foglalkozó tudomány /1/. Ezért teljesen jogos J.H. SHERANAK az a megállapítása, hogy legtágabb értelemben a könyvtartudomány igazi tárgya az ember /2/. Ha ezt a megállapítást elfogadjuk a könyvtartudományra, el kell fogadnunk az informatikára nézve is. Az informatikai problémák középpontjában tehát az ember, közelebből: az információval élő ember áll. Azért is az embert kell az informatikai kutatások középpontjába helyeznünk, mert az információ tulajdonképpen csak az emberben él. A dokumentumokban rögzített, merev, szinte halott ál-

^{x/} A tudományos tájékoztatás elméletének kialakulása.-Tudományos és Műszaki Tájékoztató, 15.k. 8-9.sz. 1968. p.597-621.

lapotban lévő információk akkor kelnek életre, ha az ember személyes érdeklődésével találkoznak. Hiába a mérhetetlenül sok információhordozó eszköz, közeg, energia: mindig az ember ítéli életre vagy halálra az információkat. Az ember az egyetlen igazi információ-"hordozó".

Minél élesebben világítunk meg egy pontot, annál jobban homályba borítjuk környezetét. Ez okozza a mindig csak egy pontra figyelő, egyoldaluan tájékozódó szakemberek közismert "vakságát". Az informatikának elég sok élesen megvilágított pontja van, főleg az információ-technológia területén. A tájékoztatási eszközök, eljárások sok élesen megvilágított pontja egyelőre csaknem teljesen elhomályosítja a pontok körül elhelyezkedő, információt használó embert. Az igényvizsgálatok még csak nagyon kevés homályt oszlattak el. Messze vagyunk attól, hogy megközelítőleg is ismernénk az információval élő ember világosan körvonalazott, árnyaltan kidolgozott tipológiáját.

Az informatika igazi tárgyának megtalálásához, megértéséhez erős támpontokat nyújt a pedagógia, nem véletlenül hivatkoztunk rá. A tudományos-technikai forradalmat kísérő kulturális forradalom, s az ebből következő "permanens nevelés" szükséglete is mutatja a pedagógia és az informatika szoros kapcsolatát. Az informatikának egyébként is egyik sürgős kutatási feladata a táretudományokkal való izomorfizmusok megkeresése. A tudományok szerkezeti és módszerbeli analóg vonásainak, izomorf viszonyainak vizsgálata a modern tudomány legfontosabb fejlődési tendenciái közé tartozik /3/. Ilyen vizsgálatokat az informatikának is végeznie kell, hogy felfedezze és szorossra kösse azokat a szálakat, amelyek más tudományokhoz kapcsolják. Így válik lehetségessé, hogy valamelyik tudományos diszciplínában elért eredmény az informatika eredményévé is váljék.

Nemcsak a pedagógiára, hanem az informatikára is érvényes megállapítás, hogy a saját gyakorlatát irányító törvényeket nem saját gyakorlatának elemzéséből veszi. Honnan tehát? Azokból a tudományokból, amelyek az emberi viselkedés sajátosságait kutatják. "Minden ilyen tudomány - pszichológia, szociológia, kibernetika, etika, közgazdaságtan, biológia, antropológia stb. - tartogathat jelentős mondanivalót annak a tudománynak számára, amely az embernek ... tervszerű és tudatos befolyásolásához keres eszközöket" /4/.

Célja lehet-e a tudományos tájékoztatásnak /s ezáltal az informatikának is/ az emberek tervszerű és tudatos befolyásolása? Abban az értelemben feltétlenül, hogy információival elő kívánja segíteni az embernek a mindenkori tudományos fejlődéshez igazodó, előrehaladó magatartását, folyamatos szellemi érlelődését, érettségét. A szellemi érettség felé tartó küzdelmes közeledés az ember életének egyik legnemesebb motívuma. Ha a pedagógia a szellemi építés, akkor az informatika a szellemi átépítés tudománya. S az átépítésnek nemcsak átalakulást, hanem tökéletesedést is kell eredményeznie. A szellemi átalakulás, tökéletesedés az ember legbensőbb ügye: keveset beszél róla, mert kimenetelében sohasem biztos. A tájékoztatók talán azért érnek el - nem egyszer gigantikus apparátusaik ellenére - olyan szerény eredményeket, mert sötétben marad az a szellemi táj, amit világosan kellene látniuk. Meg talán azért is, mert ők maguk is csak elvétve merészkednek erre a sötét tájra.

Kétségtelen, hogy az ember szellemi érték-tájai a kommunikáció során tűnnek elő - és tűnnek el. Ezért is igazolhatóan látszik az a vélemény, amelyet SZENTMIHÁLYI János képvisel, hogy a kommunikációban történt folyamatokat kell az informatikában is alapvetőeknek tekintenünk. Az információ alapvető szellemi szükséglet, amelyet kommunikációval elégíthetünk ki. A szellemi szükségletek a személyiségben gyökereznek. Ha tehát az informatika valóban meg akarja ragadni igazi tárgyát, a személyiségnek azokat a vonásait kell megismernie, amelyek az információk igénybevételére, közlésére készítetik.

Az ember személyisége soha sincs kész, végleges állapotban. Ez az oka annak, hogy egzisztenciálisan is szüksége van információra; de ez az oka annak is, hogy olyan nehéz megközelíteni az információval élő embert, az informatika "tárgyát".

2. A "HOMO INFORMATIONICUS"

Korunk jellemző embertípusa a "homo informationicus" /5/: a közlések sűrűjében utat-kereső, utat-tévesztő, tájékozódásra kényszerített ember. Ez az embertípus a kommunikációelmélet és az informatika tárgya. Ennek a típusnak két nagy csoportját különböztethetjük meg: az egyik csoportba elsősorban azok tartoznak, akik az információt valóban személyiségük szellemi átépítésére használják; a másik csoportba azokat sorolhatjuk, akik az információt főleg áruként, élvezeti cikként "fogyasztják". A két csoport között természetesen nem húzhatunk merev választóvonalat, elkülönülésük mégis eléggé szembeötlő. A homo informationicus-szal, mint fogyasztóval főként a közléstudomány foglalkozik; az önmagát szakadatlanul építő-átépítő személyiség tanulmányozása jórészt az informatika feladata. Lépünk most kicsit közelebb ehhez a személyiséghez, az informatika "főszereplőjéhez".

Minden informáló közlés szellemi magányunk fololdása és megerősítése. Fololdása azzal, ahogy a "másik ember", a "többi ember" tudásának részesévé tesz; megerősítése azzal, hogy - éppen formáló erejével - elválaszt, megkülönböztet másoktól. A másik ember tudásában való részesedés, s a tőle elkülönülés dramai folyamata zajlik minden célbaérő információ mélyén. Ebben a drámai eseménysorban vesz részt a tájékoztató, amikor a szó valódi értelmében vett információt közöl.

A személyiség felől nézve az információ: alakító erő, amint erre a forma szó utal is /6/. Az információt, mint a személyiség alakítóját, a goethei értelemben kell felfognunk: "idő s erő nem törhet össze többé / kész formát, mely él és épül örökké". Az informatika középpontjába állított homo informationicus tehát olyan ember, aki "bensejéből vezérli" személyiségét, és szüntelenül alakítja az önterettség örök vágyának engedelmessé. S ebből a vágyból születnek az alkotások, a tudomány, a technika, a művészet alkotásai. Az alkotó ember az igazi homo informationicus, kettős értelemben is: nemcsak használja, hanem ujjá is teremti az információt.

Bár az informatika elsősorban a tudományos és technikai információkkal foglalkozik, nem volna helyes, ha kizárná problémaköréből a sajátosan humán diszciplínákhoz, vagy a művészetekhez tartozó információk hatásának vizsgálatát a tudományos-technikai alkotómunka szempontjából. Jelenleg a vezetői tájékoztatásban vehetjük észre a tudományos-technikai-humán információk megfelelő vegyítését, együttes alkalmazását. Tanulságos ebből a szempontból a Bell Telephon cég példája. A vállalat vezetői részére "műveltségüket gyarapító, elmélyítő" tanfolyamot szervezett /7/. Ezen - többek között - olyan szépirodalmi műveket olvastak, tárgyaltak meg, amelyek világnézeti kérdésekkel is foglalkoznak; megismerkedtek a vezetők neves művészekkel, gondolkodókkal, irodalomárokkal. Ezáltal jelentősen gazdagodott értelmi és érzelmi reagálóképességük, megnőtt érdeklődésük a világ jelentősebb szellemi eseményei iránt. Ez jó példa arra is, hogyan lehet elősegíteni a szellemi átépítést, helyesen válogatott és irányított információkkal.

A tudományos-technikai forradalom, s különösen az automatizálás jelentős változásokat idéz majd elő a homo informationicus tájékozódása, tájékoztatása szempontjából is. Figyelnünk kell néhány veszélyes és néhány kívánatos tendenciára. "A gazdasági, technikai fejlődés egyfelől technicizálni, másfelől ... partikularizálni fogja az emberek gondolkodását ... a megnövekedett szakmai ismeretekbe mélyedt ember egyre inkább elveszti azt a képességét, hogy áttekintse a munkájával megteremtett világot... Mindkét betegségnek, a technicizálódásnak és a partikularizálódásnak is a humán műveltség az orvossága. Az értelmiséget tehát már ma minél mélyebben humanizálni kell, hogy a társadalom lehetőleg elejét vegye a kóroknak." /8/.

Vannak, akik úgy látják, hogy ez a humanizálódás a fejlődésből szervesen kibontakozó, szükségszerű folyamat: "az emberi érdeklődés központjából bizonyos időn belül eltávolodik a termelési-technikai szféra; ... az érdeklődés és a szükségletek áttevődnek az eddig az emberek gondolkodásában szétválasztott humán szférába." Ebből az is előre látható, hogy "a műszaki értelmiség tulsúlyát feltehetően váltani fogja a pedagógusok, pszichológusok, egészségügyi szakemberek fokozott szerepe ... a jövőben csökken a technikai jellegű kezűesség szerepe is az "ész" ügyességével szemben, növekszik az interdiszciplináris asszociációk szerepe" /9/. A pedagógia mellé persze mindjárt ide iktathatnánk az informatikát is, abban az értelemben, ahogyan igyekeztünk megvilágítani feladatát.

A két vagy három kultúra mesterségesen elválasztott tartományai-
ba száműzött, a specializálódással darabokra tördelt embert kell megszabadítani ettől az áldatlan állapottól a pedagógiának is, az informatikának is. Az oktatásnak és a tájékoztatásnak együtt kell munkálkodnia ezen a sűrűs feladaton. A homo informationicus középponti szerepének felismerését sokban hátráltatta, hogy az informatikai kutatások az utóbbi időben többször estek különféle hiedelmek, dogmák áldozatául. Az irodalomáradat mitosza /10/, az "exponenciális emelkedés szenvedélye" /11/, a kommunikációs "médiумok" fetiszizálása /12/, az elektronikus adatfeldolgozáshoz, mint egyetemes megoldáshoz fűződő illúziók elterelték, s ma is elterelik a figyelmet a valódi problémák vizsgálatától.

De hozzájárul ehhez még az is, hogy a tájékoztató szakember /könyvtáros, bibliográfus, dokumentalista stb./ alig ismeri önmagát, mint homo informationicust. Erről az alapvető problémáról a szakirodalom jóformán semmit sem mond. A Library Journal Nézőpont-rovatának múlt évi írója tette fel ezt a kérdést a könyvtárosokra vonatkozóan: "Azáltal, hogy mások szellemi világát építjük, el kell-e veszítenünk a magunkét?" /13/. A kérdés nem új, de újra, meg újra előbukkan. Erre a kérdésre is, mint a homo informationicus szellemi egzisztenciájának sok más izgalmas kérdésére a kommunikációs kapcsolatok tüzetes vizsgálata adhat választ.

3. A KOMMUNIKÁCIÓS KAPCSOLAT

SZENTMIHÁLYI János helyesen emeli ki, hogy az információ forrás és felhasználója közötti párbeszéd, tehát a "kommunikációs elem" a tájékoztatási folyamat lényege. Ennek a kommunikációs elemnek természetét vizsgálva, nyomban rájövünk, hogy az alapvető kommunikációs helyzet az ember egyik legsajátosabb élménye, legalapvetőbb viszonya. Melyek e helyzet legfontosabb jellemzői? Kiindulási pontja az a feszültség, amit akkor észlelünk, ha lelki-szellemi világunkban zavarok, megingások, hiányok támadnak. Ilyenkor olyan információt /"tartalmas" kommunikációt/ keresünk, amely ösztönzést ad nehézségeink leküzdésére. Ha ezekre rátaláltunk, megkíséreljük átrendezni ismereteinket szellemi világunknak azon a területén, ahol a problémák jelentkeztek /14/. A kommunikációs kapcsolat tehát válságos helyzetben jön létre, s kedvező megoldása az ismert és az ismeretlen átmeneti egyensúlyát teremti meg bennünk. Nem kétséges, hogy a válságok egész személyiségünket megmozgatják. Amikor igazi problémáink vannak, egész lényünkkel, egzisztenciánkkal feléjük fordulunk. Tulajdonképpen mindig ez az odafordulás lendít ki szellemi magányunkból azok felé, akiktől segítséget várunk. Amikor a kommunikáció során információt kérünk, kinyújtjuk kezünket a "másik ember", a "többi ember", a közösség felé. S akitől információt kapunk, bizonyára szintén olyan ember, aki egyszer részesült már ilyen ajándékban, tehát mély empátiával érti meg helyzetünket.

Amint a nyelvtudományban a jelentéstan "felfedezte - ugyanúgy kell felfedeznie az informatikának is - a "másik embert", a felhasználót. Hogyan jön létre a nyelv, közelebbről a jelentés? A jelentés a kommunikáció során alakul ki: "... a jelentés nem kész termék, amely statikusan van adva egy nyelvi közösségen belül, hanem mindig legalább két ember értelmi egymásra vonatkoztatásának produktuma, közös "alkotása" ... a nyelv közös tevékenység eredménye, a jelentést az első és a második személy közösen hozzák létre ... a nyelv vizsgálatában nélkülözhetetlen a társas lélektani szemlélet és metodológia alkalmazása" /15/.

RUBAKIN biblio-pszichológiájában is megtehetjük már e szemlélet nyomait /16/. Az író /írott mű/ és olvasó alkotó kommunikációs kapcsolata is figyelmeztet arra, hogy a tájékoztatók nem elegendhetnek meg a rögzített információk /művek, dokumentumok/ feldol-

gozásával, hanem a felhasználókkal együtt állandóan új tartalommal, jelentéssel kell őket megtölteniök. E szellemi folyamat elemzéséhez ismét arra van szükség, hogy a tájékoztatók sokkal emélyültebben foglalkozzanak azzal a szereppel, amelyet betöltenek a kommunikációs folyamatban.

A technikai eredmények, lehetőségek rendkívül gyors megvalósulásának egyik ferde hajtása, hogy az eszközök nem egyszer fölébe nőnek a céloknak. Különösen szembetűnik ez az információ- és kommunikáció-technológiában, amelyben sokszor egyáltalán nem veszik figyelembe az igazi emberi szükségletekből, kapcsolatokból fakadó körülményeket, követelményeket. Így alakul ki - amint már utaltunk rá - a gépi berendezésekbe, eszközökbe, csatornába, rögzítő és továbbító eljárásokba vetett túlzott "bizalom".

A közléstudomány kutatói is hangsúlyozzák, hogy az eszközök középpontba állítása helyett elsősorban a kommunikációban résztvevő, részeseül személyek kutatását kell előtérbe helyezni /17/. Másodsorban a kommunikációs jelek, szimbólumok tartalmát, jelentését kell mélyrehatóan vizsgálni. S csak harmadsorban kell foglalkozni a kommunikáció-technológiával, azokkal a gépekkel, berendezésekkel, amelyek kiterjesztik az emberi észlelés hatásait, növelik az agy kapacitását. A közléstudományi kutatásoknak ez a probléma-sorrendje azért is indokolt, mert a technológia terén elért nagy eredmények gyakran fordított arányban állnak a kommunikáció hatékonyágával, több esetben egyenesen zavarólag hatnak az emberek közötti szellemi érintkezésre.

Miként az informatikában, a közléstudományban is a személyiség az a központ, amely köré el kell rendeződnünk a különféle kutatási irányoknak. Jelenleg még mindig az a helyzet, hogy például a kommunikációelmélet terén működő mérnökök és matematikusok kevés érdeklődést mutatnak a közlések forrása és rendeltetése iránt; alig veszik tudomásul azokat a személyeket, akik adják és kapják a közléseket /18/. A társadalomtudományi kutatók viszont elhanyagolják a kommunikáció technikai és biológiai problémáit. A közléstudományban is tapasztalhatjuk tehát azt az összefogó elv nélküli partikularizmust, ami az informatikát is jellemzi.

Régebbi tanulmányaimban rámutattam már arra a sajnálatos tényre, hogy az informatikai és közléstudományi kutatások teljesen külön vágányokon haladnak, s csak elvétve vesznek tudomást egymásról /19/. Ha - SZENTMIHÁLYI János elgondolásának megfelelően - az informatikát a közléstudományok egyik ágának tekintjük, akkor tudományszervezési tudatossággal is előmozdíthatjuk fejlesztésüket, erőik egyesítését, termékenyítő felhasználását.

Az elmondottak alapján nyilvánvaló, hogy a közléstudomány középpontjában éppen úgy a homo informationicus áll, mint az informatikában. A különbség annyi, hogy az informatika elsősorban a tudományos tartalmu, tudományos problémák megoldására szolgáló közlések jelenségeit, törvényszerűségeit vizsgálja /amint ezt SZENTMIHÁLYI János is hangsúlyozza/. A tudományos problémák megoldása során is előáll az a sajátos kommunikációs helyzet, kapcsolat, kényszer, amelyről beszélünk; azt persze mindig külön is meg kell vizsgálnunk, hogy a problé-

mák információtartalma milyen hatást gyakorol a kommunikációs kapcsolatra.

A kommunikációs folyamatokat, kapcsolatokat a következő kérdés-zövevény szerint vizsgáljuk: ki, kinek, mit, hogyan, hol, mikor közöl; a közlésre milyen szubjektív válasz, s milyen objektív hatás jelentkezik. A kérdéssor elején két személyre vonatkozó kérdés áll. A két személy kapcsolata a döntő, még akkor is, ha szentől szemben nem találkoznak, hanem az egyiket valamilyen anyagi információhordozó képviseli. A sikeres kommunikáció mindig mélyen az ember szellemi egzisztenciájába hatoló esemény, s valójában csak akkor "történik" meg, ha két személy között dialogus jön létre.

4. "A DIALÓGUS CSODÁJA"

Végső fokon a közlésnek, tájékoztatásnak, a dokumentumok és információk mozgatásának az a célja, hogy az emberek megoszthassák, alakíthassák egymás gondolatait /20/. A gondolatokban való egyesülő részesezés /"communio"/ az igazság kiderítése, az ismeretlen megismerése érdekében szükséges. Akiknek szellemileg közük van egymáshoz, azok folytatnak dialógust, mert nehéz kérdéseket szeretnének megválaszolni. Vitatkozhatunk ugyan azon, hogy az ember inkább válaszoló, mint kérdező lény-e; az igazi dialógusban mindenesetre a kérdések és válaszok szép harmóniájában tűnik el ez a probléma. Milyen magatartás kell ahhoz, hogy két vagy több ember között valóban dialógus jöjjön létre? RÁPOPORT ennek a magatartásnak három legfontosabb vonását a következőkben látja: "Mindegyik résztvevőnek a másik fél álláspontját úgy kell megállapítania, hogy ezzel a partner meg legyen elégedve /szerepek cseréje/. Mindegyik résztvevőnek meg kell határoznia azokat a feltételeket, amelyeknek teljesülése esetén a másik fél nézete érvényes; el kell tehát ismerni, hogy minden álláspontnak lehet érvényességi tartománya. Mindegyik résztvevőnek el kell fogadnia, hogy valamilyen mértékben közös alapon állnak, egymással megosztható értékeket képviselnek; erről a közös alapról meg kell érteniük azokat a körülményeket is, amelyek a szembenálló felet álláspontjának kialakítására készítették /empátia/" /21/.

A dialógus tehát, bár hasonlít az ütközetre, mégsem azonos a szellemi harccal, a polémiával. A polémiára inkább a fölény igazolása, a dialógusra inkább a tudás szókratészi szerénysége jellemző. Aki polemizál, rendszerint a maga igazáért küzd, aki dialógust folytat, elsősorban az igazságért emel szót. A polemizáló ritkán mozdul el saját - arkhimédészi pontnak vélt - szellemi helyéről. A dialógusban résztvevők többször is átengedik helyüket egymásnak, hogy végül is közösen jussanak el szilárd meggyőződéshez. A dialógusban senki sem a maga igazát bizonyítja, hanem együttesen tesznek - szellemi közösséget teremtő - lépést az igazság felé.

"Minden ember ellenfelünké válhat, még az is, akit szeretünk. Csak a dialógus menthet meg az egymás iránti ellenségeskedéstől. A dialógus azt jelenti a szeretetnek, amit a vér a testnek. Ha a vér

áramlása megszűnik, a test meghal. Ha a dialógus abbamarad, megszűnik a szeretet, s elkezdődik a harag és a gyűlölet. De a dialógusnak arra is van ereje, hogy helyreállítson élettelené vált kapcsolatokat. Ez a dialógus csodája: kapcsolatokat teremt és feltámaszt halottaként vélt kapcsolatokat." /22/.

Ugy tűnhet, hogy a szellemi életben, s főleg a tudományos életben a dialógusnak ilyen felfogása patétikus túlzás. Pedig nem az. A tudományos életben is éppen olyan ritka, s éppen olyan égetően szükséges a dialógus, mint a mindennapi vagy a kulturális életben általában. Az interdiszciplináris integrációra irányuló törekvések sokszor a dialógus elmaradása miatt nem sikerülnek. Közismert, hogy milyen lassan halad előre a szaktudományok egymáshoz való közeledése, a partikularizmus megszűnése. Ennek nem kis mértékben az is oka, hogy a tájékoztató, kommunikációs apparátusok kevés igazi dialógust tudnak teremteni a különféle tudományos problémák képviselői között.

A tudományok, tudományágazatok hierarchikus szemlélete is utját állja dialógusok kialakulásának. Emellettük, hogy egy-egy probléma élesen elhatárolt megvilágítása elhomályosítja a környező problémákat: egyik tudományág nem lát át a másikra. Pedig "a feladat vagy probléma szakmai határai nem esnek egybe ugyanannak a problémának valóságos határaival" /23/. A valóságos határok meghúzásához sok kommunikációs kapcsolatra, dialógusra van szükség. Ilyen kapcsolatok megteremtése a tudományos fejlődés egyik legfontosabb követelménye, s egyben jelzi a tudományos tájékoztatás fejlesztésének utját is.

SZENTMIHÁLYI János - amint már utaltunk rá - kiemeli a "párbeszéd" jelentőségét az információ forrása és felhasználója között. Emellettük azt is, hogy a tájékoztató szakember nem kielégítően ismeri önmagát, mint homo informationicust. Ebből következik, hogy az informatika egyik fontos feladata annak kutatása, hogy milyen szerepet tölt be a tájékoztató - akár mint az információ forrása /összeállítója/, akár mint közvetítője - a dialógus szellemi "küzdőterén". Ennek a szerepnek jó vagy rossz megformálása döntően befolyásolja a tudományos kommunikáció határfokát. Megbízható vizsgálata igen nehéz, mert a kutató is benne van abban, amit kutat; e tekintetben a tájékoztatók helyzete hasonló például a pszichológusokéhoz vagy a szociológusokéhoz. A kutatás sikere érdekében meg kell találnunk az intraspekció, az önmagunkkal "szemben" folytatott dialógus helyes módszertanát.

.o.

Hozzászólásom kiinduló hipotézise szerint az informatika az emberrel, az információval élő személyiséggel foglalkozó tudomány. Ezt a tételt igyekeztem megvilágítani a homo informationicus egészen vázlatos tipológiájával, a kommunikációs kapcsolat és a dialógus néhány lényeges elemének bemutatásával. Meg sem kíséreltem, hogy rendszerezően és módszeresen fejtssem ki az informatika tárgyát, tudományos származását, hovatartozását. Lazán fűzött, töredékes gondolatokkal próbáltam megerősíteni SZENTMIHÁLYI Jánosnak azt az álláspontját, hogy az informatika központi problémája a kommunikáció, ezért az in-

formatika a közléstudomány /kommunikációelmélet/ egyik ágának tekinthető. Észrevételeimből talán kitűnt az is, hogy az informatika "strukturális" kérdéseinek tisztázásához a kommunikációelméleten kívül milyen tudományokon keresztül vezetnek még utak /24/.

Reméljük, hogy SZENTMIHÁLYI János tovább folytatja kutatásait, amelyeknek eredményeit érdeklődéssel várjuk.

J E G Y Z E T E K

- /1/ GAL, R.: Hol tart a pedagógia? Ford. Kiss Árpád. Bp. Gondolat K, 1967, p.37.
- /2/ SHERA, J.H.: The library as an agency of social communication. = Journal of Documentation, 21.k. 4.sz. 1965. p.243.
- /3/ BÓNA E.: A mai tudományfejlődés alapvonásai. = Világosság, 8.k. 12.sz. 1967. p.749-750.
- /4/ KOZMA T.: A korszerű pedagógiai gondolkodás lehetőségei. = Valóság, 10.k. 2.sz. 1967. p.100.
- /5/ PELIKAN, P.: Homo informationicus. Reflexions sur l'homme et l'informatique. Nancy, Université de Nancy, 1967. 45 p. /Megjegyzem, hogy e tanulmánynak inkább csak a címe, mint a tartalma adott ösztönzést./
- /6/ BERGEN, D.: Implications of general systems theory for librarianship and higher education. = College and Research Libraries, 27.k. 5.sz. 1966.szept. p.385.
- /7/ McNULTY, J.R.: Liberal education for future managers. = Canadian Petro Engineering, 1965. 6.sz. p.51. Ismerteti Műszaki Gazdasági Tájékoztatás, 7.k. 3.sz. 1966. p.405.
- /8/ KENYERES Z.: Az olvasás minősége. = Kritika, 6.k. 9.sz. 1968. p.6.
- /9/ VAMOS T.: A technokrácia egy "technokrata" szemével. = Társadalmi Szemle, 23.k. 6.sz. 1968. p.37, 42-43.
- /10/ LONDON, G.: The publication inflation. = American Documentation, 19.k. 2.sz. 1968. p.138-140.

- /11/ GÁBOR, D.: Álom vagy lidércálmom? A nyugati civilizáció jövője és a természettudósok felelőssége. = Valóság, 11.k. 3.sz. 1968. p.34.
- /12/ McLUHAN, M.: Understanding media : the extensions of man. New York, London etc. McGraw-Hill, 1964. 364 p.
- Ehhez a témához lásd még:
- MARÓTI L.: A megértés közegei, avagy: egy új technika-mitosz születése.=Kortárs, 12.k. 2.sz. 1968. p.273-280.
- /13/ FREISER, L.H.: The frigate bird of success. = Library Journal, 93.k. 10.sz. 1968. máj.15. p.1981.
- /14/ FEARING, F.: Toward a psychological theory of human communication. = The human dialogue. Perspectives on communication. Ed. F.W. Matson, A. Montagu. New York - London, The Free Press, 1967. p.182.
- /15/ FABRICIUS F.: A jelentés és a "másik ember". = Kortárs, 11.k. 8.sz. 1967. p.1276, 1282. - Ennek a témának kifejtése más változatban:
- FABRICIUS F. - KOVÁCS F.: Jelentés, társaslélektan, kommunikációelmélet. = Magyar Pszichológiai Szemle, 24.k. 3.sz. 1967. p.331-346.
- /16/ "Ahány olvasója, annyiféle tartalma van a könyvnek". Rubakin gondolatai az olvasóról és az olvasmányról. = Könyvtári Figyelő, 14.k. 2-3.sz. 1968. p.136-161.
- /17/ RUESCH, J.: Clinical science and communication theory. = Id./14/ alatt id. mű, p.60.
- /18/ Id./17/ alatt id. tanulmány, p.58.
- /19/ GYÖRE P.: Moeers törvénye. Megjegyzések az információ használatának lélektanához és szociológiájához. = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 11.k. 9-10.sz. 1964. p.748-763.
- GYÖRE P.: Az ismeretközlés eszközeinek, lehetőségeinek komplex feltárása szakkönyvtárakban. 1-2.r. = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 13.k. 2.sz. 1966. p.105-119., 3.sz. p.229-244.
- /20/ GRAZIANO, E.: On a theory of documentation. = American Documentation, 19.k. 1.sz. 1968. p.86.
- /21/ RAPOPORT, A.: Strategy and conscience. = Id./14/ alatt id. mű, p.80.

- /22/ HOWE, R.L.: The miracle of dialogue. = Id./14/ alatt id. mű, p. 148-149.
- /23/ KOLOZSVÁRI GRANDPIERRE E.: Párbeszéd népszerűtlen tárgyról VIII. = Kortárs, 12.k. 4.sz. 1968. p.579.
- KOLOZSVÁRI GRANDPIERRE E.: Találkozás a szakbarbárral. = Valóság, 11.k. 12.sz. 1968. p.57-67.
- /24/ A közléstudomány és a tájékoztatástudomány /informatika/ összefüggéseit - más megvilágításban - vetettem fel a következő két tanulmányban:
- GYÖRE P.: A tudományos alkotómunka kétféle tájékoztatási szükséglete. A releváns és heurisztikus információk szerepe a kutatásban. Bp. Népművelési Propaganda Iroda, 1966. 114 p.
- GYÖRE P.: A tudományos tájékoztatás szakembereinek műveltsége és a tájékoztatási munkakörök. = A tudományos műszaki tájékoztatás. Szerk. Patek Ferenc. Bp. Felsőoktatási Jegyzetellátó V. 1967. p.95-123. /Mérnöki Továbbképző Intézet előadássorozatából: 4551/

" " " " " "

GYÖRE, P.: Informatics, communication, dialogue

Informatics - in a broad sense - is a branch of science dealing with Man, more precisely with the personality who makes use of information. Its primary tasks include the shaping of a typology of a homo informaticus who uses information to transform and develop his intellectual world and the examination of communicative relations with particular view to disclosing information of scientific content.

Dialogue plays an outstanding role in communicative relations. Its successful implementation makes it possible that the participants may really share and shape each other's thoughts, ideas and knowledge.

Without scrutinizing those questions of communicative process which are deeply rooted in personality and strongly affect the intellectual existence of Man, the examination and development of either information-contents or information-technologies may not yield satisfying results.

Informatics and communication theory are closely related.

Basic intellectual phenomena, information processes and tools examined by informatics may be derived from the communication theory.

In order to define the place of informatics in science and to develop its structure and methodology, certain isomorphic features linking it, more or less closely, to other specialized branches of science /pedagogy, psychology, semantics, cybernetics and so forth/ have to be explored.

ooo
o

ДЬЕРЕ, П.: Информатика, коммуникация, диалог

Информатика - в самом широком смысле - является наукой, занимающейся человеком, точнее личностью, пользующейся информацией. В число ее важнейших задач входят: выработка типологии homo informaticus, использующего информацию для преобразования и развития своего духовного мира, изучение коммуникативных связей, особенно передачи информации научного содержания.

Диалог играет выдающуюся роль в коммуникативной связи. В случае успешного осуществления этого открывается возможность, чтобы участники на самом деле разделили между собой мысли и знания и формировали их.

Без изучения вопросов коммуникативного процесса, тесно связанных с личностью и духовным существованием человека, изучение и развитие содержания информации, технологии-информации однако не могут дать должных результатов.

Информатика и теория коммуникации состоят в тесном родстве.

Исходя из теории коммуникации можно получать те основные духовные явления, информационные процессы и средства, которые информатика изучает.

В интересах развития принадлежности информатики к отраслям науки, ее структуры и методики приходится систематически выявлять те изоморфные черты, через которые информатика более или менее тесно связывается с другими отраслями науки (с педагогикой, психологией, семантикой, кибернетикой и т.д.).

-o-

GYÖRE, P.: Informatik, Kommunikation, Dialog

Die Informatik ist - im weitesten Sinne - eine Wissenschaft, die sich mit dem Menschen, näher betrachtet mit der sich der Information bedienenden Persönlichkeit befasst. Eine ihrer wichtigsten Aufgaben ist die Bearbeitung der Typologie des homo informationicus welcher die Information zur Umgestaltung und Entwicklung seiner geistlichen Welt gebraucht, ferner die Untersuchung der Kommunikationsbeziehungen, mit besonderer Rücksicht auf die Mitteilung von Informationen mit wissenschaftlichem Inhalt.

In der Kommunikationsbeziehung spielt der Dialog eine hervorragende Rolle. Im Falle einer erfolgreichen Verwirklichung desselben ist es möglich, dass die daran Beteiligten ihre Gedanken und Kenntnisse tatsächlich gestalten und miteinander teilen.

Ohne das Studium der, in der Persönlichkeit wurzelnden, die geistige Existenz des Menschen tief betreffenden Fragen, kann die Untersuchung und Entwicklung weder der Informationsinhalte, noch der Informationstechnologien einen beruhigenden Erfolg erzielen.

Informatik und Mitteilungs-, bzw. Kommunikationstheorie sind eng verbunden.

Von der Kommunikationstheorie können jene grundlegenden geistigen Erscheinungen, Informationsvorgänge und Mittel abgeleitet werden, welche von der Informatik untersucht werden.

Im Interesse der Bestimmung der Zugehörigkeit, sowie der Struktur und der Entwicklung der Methodik der Informatik sollten systematisch jene isomorphen Züge erschlossen werden, mit denen sich die Informatik enger oder lockerer an andere Wissenschaftszweige /Pädagogie, Psychologie, Semantik, Kybernetik usw./ anschliesst.

